

Sabık el-Berberî'nin Hayatı ve Ömer b. Abdülaziz'e Yazdığı Nasihat İçerikli Kasidesi

Ahmet ASLAN*

Özet

Emevîler zamanında yaşayan Sabık b. Abdullah el-Berberî Şam'da başta hadis olmak üzere dinî eğitim almış sonra kendisi hadis dersleri vermeye başlamıştır. Şam'da Ömer b. Abdülaziz Sabık'ın sohbetlerine katılmış ve onun şahsiyetinden etkilenmiştir. Ömer b. Abdülaziz halife olunca Sabık'ı kendisine danışman yapmıştır. İyi bir hadis ve fıkıh âlimi olan Sabık aynı zamanda iyi bir şairdi. İslam edebiyatı tarihinde zühd alanında şiir söyleyen ilk şairlerdendir.

Anahtar Kelimeler: Sabık el-Berberî, Zühd Edebiyatı, Emevi Dönemi Arap Edebiyatı, Ömer b. Abdülaziz

Giriş: Sabık b. Abdullah el-Berberî'nin Yaşadığı Siyasî ve Kültürel Çevre

1. Emevîler Döneminde Diyar-ı Mudar'da Siyasî ve Kültürel Durum

Sabık el-Berberî'nin yaşamış olduğu Rakka şehri Diyar-ı Mudar bölgesinin Harran'dan sonra en önemli şehri idi. Diyar-ı Mudar ise el-Cezire bölgesinin asıl kısmını teşkil ediyordu. Diyar-ı Mudar'ın da dâhil olduğu el-Cezire bölgesi H.18/M.640 yılında İyaz b. Ğanm komutasındaki Müslüman orduları tarafından fethedildi.¹

Hulefa-i Raşidin döneminde Diyar-ı Mudar bölgesi Şam genel valisi Muaviye b. Ebi Süfyan'ın emrine verilmişti. Hz. Osman Şam genel valisi Muaviye'ye bir talimat göndererek güçlü Arap kabilelerini Bizans hududuna yerleştirmesini istedi. Bu emir üzerine Hz. Muaviye Temim kabilesini Diyar-ı Rabia'ya, Mudar'ın kolları olan Kays, Esed ve bazı Kureyşî

* Yrd. Doç. Dr., Harran Üniversitesi İlahiyat Fak., Arap Dili ve Belâğati Bilim Dalı.

¹ el-Cezire bölgesinin fethi ve coğrafyası için Bkz. el-Belazurî, *Futuhu'l-Buldan*, Çev: Mustafa Fayda, Ankara, 1987, 247-249; et-Tabarî, *Tarihu't-Tabarî*, Beyrut 1982, IV, 56; Ahmet Aslan, *Urfa-Harran (Diyar-ı Mudar) Bölgesinin Tarihi*, (Hz. İbrahim'den Büyük Selçuklu Devletinin Sonuna Kadar), Ankara 2015, 117-122.

kabileleri de Diyar-ı Mudar'ın çeşitli yerlerine yerleştirdi.¹ Bu bölgeye yerleşenler arasında sahabî Vabisa b. Ma'bed el-Esedî de vardı. Bugün Akçakale ilçesinin güneyinde bulunan Ayn İsa mevki ise Hz. Osman'ın anneden kardeşi olan el-Velid b. Ukbe b. Ebi Mu'it'a verildi. H. 35/M.656 yılında Hz. Osman'ın şehid edilmesinden sonra ve özellikle Sıffin savaşından sonra Hz. Ali'nin taraftarı olarak Habib b. Seleme el-Kurşî, Zufar b. el-Haris el-Kilabî ve el-Cehhaf b. Hekim es-Sulamî liderliğindeki Kaysî aşiretler Diyâr-ı Mudar'a yerleşmeye başlamıştı. İşte bu tarihten sonra bu bölgeye **Diyar-ı Mudar** denilmeye başlandı.²

Emevîler döneminde Diyar-ı Mudar bölgesi Bizans ve Ermeniye bölgelerine karşı gaza yapacak orduların garnizon merkezi oldu. Bunun neticesi olarak birçok Arap aşireti bu bölgeye yerleşmiş oldu. Emevîlerin ilk dönemlerinde kabileler arasındaki siyasî rekabet ve bölgeye hâkim olma mücadelesi sonucunda Diyar-ı Mudar bölgesi, Kaysî, Kelbî ve Tağlib aşiretlerinin uzun süre devam eden kavgalarına sahne oldu. Ancak bölgedeki bu durum Abdülmelik b. Mervan tarafından ortadan kaldırılınca bölge istikrara kavuştu.³

Emevî halifesi el-Velid b. Abdülmelik, H.90/M.709 yılında kardeşi Mesleme b. Abdülmelik'i bölgeye emir tayin edince, Mesleme el-Cezire eyaletinin merkezini Kınnesrin'den Harran'a taşıdı. Bu arada Emevî ailesinden birçok kişi Rakka, Harran ve Hısn Meslemeye yerleşti.⁴ Burayı kendisine üst yapan Mesleme b. Abdülmelik Anadolu, Ermeniye ve Kafkasya topraklarına seferler düzenlemeye başladı. Bu dönemde hem siyasî hem de askerî yönden bağımsız bir eyalet haline gelen el-Cezire bölgesi, Emevî devletinin Suriye'den sonra en önemli eyaleti haline geldi. Rakka'nın da dahil olduğu el-Cezire bölgesi el-Velid b. Abdülmelik, Süleyman b. Abdülmelik, Ömer b. Abdülaziz ve Hişam b. Abdülmelik dönemlerinde daha da önem kazandı. Bu dönemde el-Cezire bölgesinde oluşturulan askeri kuvvetler Anadolu ve Kafkas bölgelerinde büyük fetih hareketlerine giriştiler.⁵ İşte Sabık el-Berberî bu dönemde Rakka'da böyle bir ortamda yaşamış ve Emevî emirlerinin komutasındaki el-Cezire bölgesinin ordularında fetih hareketlerine katılmış âlim, kadı ve şair bir

¹ el-Belazurî, 264; Welhausen, *İslamın En Eski Tarihine Giriş*, Çev: Fikret Işıltan, İstanbul 1960, 75.

² Muhammed Abdülhamid el-Hamed, *Aşair er-Rakka ve'l-Cezire*, Rakka 1998, 11-15.

³ Bu savaşlar için Bkz. İbnü'l-Esir, *el-Kamil Fi't-Tarih*, Beyrut 1979, IV, 309-319; Ahmet Aslan, *Urfa-Harran (Diyar-ı Mudar) Bölgesinin Tarihi, (Hz. İbrahim'den Büyük Selçuklu Devletinin Sonuna Kadar)*, Ankara 2015, 71-75.

⁴ Barhabeuse Ebu'l-Farac, *Ebu'l-Farac Tarihi*, Ankara 1987, I,190; Fikret Işıltan, *Urfa Bölgesi Tarihi*, İstanbul 1960,107; Ramazan Şeşen, *Harran Tarihi*, Ankara 1993,10.

⁵ Ahmet Aslan, *Urfa-Harran (Diyar-ı Mudar) Bölgesinin Tarihi*, Ankara 2015, 146-148.

kişiydi.

Diyar-ı Mudar bölgesindeki kültürel duruma gelince İslamî fetihten önce başlayan ve İslamî fetihten sonra yoğunlaşan Arap kabilelerin bu bölgeye göç etmesiyle beraber Arap kültürü ve edebiyatı muhitinin oluşmaya başladığını görüyoruz.¹ Diyar-ı Mudar bölgesinde Müslüman Arap edebiyat muhitinin asıl yerleşip kökleşmesi Emevîler döneminde olmuştur. Emevîler döneminden itibaren Arapça bölgenin yazı ve edebiyat dili haline gelmişti. Bu dönemde özellikle el-Cezire bölgesine yerleşen Arap kabileleri arasındaki siyasî kavgalar ve Emevî saraylarında yer kapma amacıyla kızışan siyasî rekabet bu bölgede Arap şiir sanatının yeniden parlamasına sebep olmuştu. Dolayısıyla Emevî döneminde Arap şiiri en çok bu bölgede canlılığını sürdürdü ve Emevî döneminin en ünlü şairleri bu bölgede ortaya çıkmıştı.² Bu dönemde bu bölgede siyasî şiirin yanında zühd şiirinin de neşet etmeye başladığını görmekteyiz. Bölgede İslam kültür ve düşüncesinin bölgede yerleşmesi ile beraber zühd kültür ve edebiyatının da yeşermeye başladığı görülmektedir. İslam zühd edebiyatının ilk temsilcilerinden kabul edilen Sabık el-Berberî'nin bu bölgede ortaya çıkması burada zühd edebiyatının kök salmaya başladığını açıkça göstermektedir.

2. Emevîler Döneminde Diyar-ı Mudar Bölgesinde Zühd Hayatı

Sabık el-Berberî'nin yaşamış olduğu Rakka'daki İslamî kültürel ve dinî muhitin İslamî fetihle beraber oluşmaya başladığını, zühd hayatının buraya yerleşen sahabîlerle beraber geldiğini söyleyebiliriz. Bilindiği üzere İslam dinî zühd hayatını teşvik etmiştir. Kuran-ı Kerim'in birçok ayeti insanları zühd hayatını yaşamaya ve bu dünyanın geçici güzelliklerinden uzak durmaya çağırmaktadır.

كل نفس ذائقة الموت و إنما توفون أجوركم يوم القيامة فمن زحزح عن النار و أدخل الجنة

فقد فاز و ما الحياة الدنيا إلا متاع الغرور³

¹ Geniş bilgi için Bkz. el-Elusî, Mahmud, *Büluġu'l-Ereb Fi M'arifeti Ahavali'l-Arab*, Beyrut 1314,I, 217-222; Yakutü'l-Hamevî, *Mu'cemul-Buldan*, Beyrut 1986,II, 134-136.

² Emevîler döneminde el-Cezire bölgesindeki şiir hayatı için Bkz. Muhammed Mustafa Haddara, *eş-Şiir Fi Sadri'l-İslam ve'l-Asri'l-Emevî*, Beyrut 1995, 205-257 ; Ömer Rıza Kehhale, *el-Edebu'l-Arabî Fi'l-Cehiliyye v'el-İslam*, Dımaşk 1972, 99-105; Ahmet Aslan, "İslamî Fetihden Emevî Döneminin Sonuna Kadar Diyar-ı Mudar Bölgesinde Arap Edebiyatı Çevresi", *Şarkiyat Mecmuası*, İstanbul 2013, XXII, 1-22.

³ Ali-İmran, 185.

“Her nefis bu ölümü tadacaktır. Yaptıklarınızın karşılığını kıyamet gününde alacaksınız. Kim ateşten uzaklaştırılır ve cennete girerse kazanmış olacaktır. Bu Fani dünyadaki hayat böbürlenmenin sadece bir vasıtasıdır.”

و ما الحياة الدنيا إلا لعب و هو و للدار الآخرة خير للذين يتقون أفلا تعقلون¹

Bu dünyadaki hayat bir oyun ve oyalanmaktan başka bir şey değildir. Elbette ki ahiret yurdu Allah'tan korkanlar için daha hayırlıdır. Hala akıllanmayacak mısınız?

من كان يريد الحياة الدنيا و زينتها نوف إليهم أعمالهم فيها و هم فيها لا يبخسون أولئك

الذين ليس لهم في الآخرة إلا النار و حبط ما صنعوا فيها و باطل ما كانوا يعملون²

Kim bu dünyadaki hayatı ve onun güzelliklerini isterse, biz onlara yaptıklarının karşılığını tastamam öderiz. Orada onlar bir eksiliğe uğratılmazlar. İşte onlar kendileri için ahirette ateşten başka bir şey olmayan kimselerdir. Dünyada yaptıkları şeyler orada boşa gitmiştir. Zaten bütün yapmakta oldukları da boş şeylerdir. Ayet-i Kerimeler bu durumu açıkça izah etmektedir. Ancak İslam'daki zühd hayatı Hıristiyanlıktaki ruhban sınıfının anladığı şekilde dünyadan tümüyle el- etek çekmek şeklinde değildir. Bilakis bu hayatın gerektirdiği ihtiyaçları karşılayacak sebeplerin arkasında koşmayı ihmal etmeyen mutedil bir zühd anlayışıdır.

و ابتغ فيما آتاك الله الدار الآخرة و لا تنس نصيبك من الدنيا و احسن كما أحسن الله

إليك³

“Allah'ın sana verdiği şeylerde âhiret yurdunu ara. Bu dünyadan da nasibini unutma, Allah'ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap” mealindeki Ayet-i Kerime'nin buyurduğu gibi insanın bu dünyadaki hayata da önem vermiştir.

Tabi ki İslam'da ilk zâhid kişi Hz. Peygamberdi. Bir gün bir sahabî Peygamber'in yanına gelmiş ve

يا رسول الله دلني على عمل إذا عملته أحبني الله و أحبني الناس فقال الرسول إزهد في

الدنيا يحبك الله وازهد فيما عند الناس يحبك الناس⁴

Ya Rasulallah bana bir amel göster ki onu yaptığım zaman Allah da beni sevsin insanlar da beni sevsin” demiş. Rasullah “Dünyalıklara rağbet etme ki Allah seni sevsin, İnsanlarda var olan şeylere rağbet etme ki

¹ el-An'am, 32.

² Hud, 15-16.

³ el-Kasas, 77.

⁴ İbn Mace, Sünen Ebi Abdullah Muhammed İbn Mace, Tah: Muhammed Fuad Abdülbaki, Beyrut, II, 1374.

insanlar seni sevsin” buyurmuştur. Yine Rasulullah (s.a.s) Abdullah b. Ömer’e¹ يا عبد الله كن في الدنيا كأنك غريب أو كأنك عابر ساييل و عد نفسك من أهل القبور¹
Bu dünyada misafir gibi ol Kendini bir yolcu farzet Kendini kabir ehlinden say demiştir. Peygamber efendimizin en önemli vasiyetlerinden biri

التجافي عن دار الغرور و الإناة إلى دار الخلود و الإستعداد للموت قبل نزول الموت²

Gösteriş vesilesi bu dünyadan yüz çevirmek Ebedi hayata önem vermek ölüm gelmeden önce ölüme hazırlıklı olmaktır. Hz. Peygamber yine bir Hadis-i şerifinde

ما أنا و الدنيا إنما و الدنيا كراكب إستظل تحت شجرة ثم راح و تركها³

Bu dünyada durumum nedir ki? Bu dünyadaki durumum bir atlı yolcuya benzer. Dinlenmek için bir ağacın gölgesinde oturdu sonra onu bıraktı gitti demektedir. Peygamber’den sonra başta Suffa ehli olmak üzere Hz. Ebu Bekr, Hz. Ali, Hz. Ömer, Abdullah b. Ömer, Ebu ed-Derda ve Ebu Zer gibi sahabîler zühd hayatını yaşamaya çalışmışlardır. Fetih hareketleriyle beraber sahabîler gittikleri yerde yaşam tarzlarını da beraberlerinde götürmüşlerdir.

Rakka bölgesinin fatihi İyaz b. Ğanem zahid sahabîlerden birisi idi. İyaz b. Ğanem çok hoşgörülü ve cömert bir insandı. Öyle cömert bir insandı ki elinde ne varsa çevresine dağıtırdı. Bir misafiri geldiğinde yanında ne varsa onu ikram ederdi. Seferde ikram edecek bir şey bulamadıysa bineğini keser ve arkadaşlarına ikram ederdi. Bu cömertliğinden dolayı *Zadu’r-Rukb (Yolcuların azığı)* lakabını almıştı.⁴ Cömertliğinin yanında çok emin ve dürüst bir insandı. Hıms valiliği sırasında bazı kimseler Hz. Ömer’in yanına giderek devlet malını israf ediyor gerekçesiyle İyaz’ı şikâyet etmişlerdir. Hz. Ömer “*Mal kendisinin malıdır, dilediği gibi dağıtabilir. Ancak Allah’ın malından hiçbir şey vermediğini biliyorum*” diyerek hem İyaz’ın cömertliğini hem de onun kamu malına karşı olan hassasiyetini ifade etmiştir.⁵ Rivayetlerde de görüldüğü gibi İyaz çok dürüst ve güvenilir bir insandı. el-Cezire bölgesi gibi zengin bir bölgeyi fethetmiş ve bir süre buranın valililiğini yapmış olmasına rağmen terekesiz vefat etmiştir.⁶

el-Cezire bölgesinde ve özellikle Rakka’da İslamî kültürel ve dinî muhit Emevîler zamanında daha da kök salmaya başlamıştı. el-Velid b.

¹ İbn Mace, II, 1378.

² Ebu Hamid el-Ğazali, *İhayau Ulumi’d-Din*, Tas: Abdülaziz İzeddin, Beyrut IV, 207.

³ İbn Mace, II, 1386.

⁴ İbn Sa’ad, *et-Tabakatu’l-Kübra*, Beyrut, III, 417-418.

⁵ İbn Saad, III, 417-418.

⁶ İbn Kesir, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, Beyrut 1988, VII, 171; İbnu’l-Esir, *Usudu’l-Ğabe Fi Ma’rifeti’s-Sahabe*, Beyrut, IV, 163-164.

Abdülmelik ve ondan sonra gelen Emevî halifeleri Süleyman b. Abdülmelik ve Ömer b. Abdülaziz başta olmak üzere dinî hayata daha da önem vermeye başlamışlardı. Çünkü bu kuşak eğitim görmüş ve İslam'ın ruhunu daha iyi anlamıştır. Süleyman b. Abdülmelik'ten itibaren Emevî halifeleri toplumda İslamî hayatın yerleşmesine çalışmışlardır.¹ H. 100/M. 718 yılında halife olan Ömer b. Abdülaziz devletin idarî cihazında büyük değişikliklere girişti. O zamana kadar genelde Emevî ailesinin önemli şahsiyetleri tarafından idare edilen el-Cezire bölgesine bölgenin önemli kabilesi Kays'ın bir kolu olan Katafan şubesine mensup Fazzara aşiretinden Ömer b. Hubeyra el-Fezzarî'yi tayin etti. Ömer b. Abdülaziz, el-Cezire bölgesinin en büyük muhaddisi ve fakihî olan Meymun b. Mihran'ı da bölgenin haraç memurluğuna getirmişti. Meymun b. Mihran ilk başta bu görevden sarfinazar etmek istediye halifenin ısrarı üzerine bu görevi kabul etmek zorunda kaldı.² Ömer b. Abdülaziz'in yapmış olduğu bu atamalarla Diyar-ı Mudar'da yeni akımlara karşı selef akidesine bağlı idareci gurubu oluşturmak istediğini tahmin ediyoruz. İşte bu siyasî ve kültürel ortam bölgede zühd hayatının neşet etmesine ortam hazırlamıştı.

A. Hayatı

1. İsmi, Lakabı ve Künyeleri

Sabık b. Abdullah hakkında ilk bilgi veren kişi H. 245 yılında vefat eden Muhammed b. Habib, *Kune eş-Şuara ve Men Galebet Kunyetuhu Ala İsmihi* adlı eserinde isminin Sabık el-Berberî künyesinin ise Ebu Umeyye olduğunu söylemektedir.³ H. 334 yılında vefat eden Abu Ali Muhammed b. Said b. Abdurrahman el-Kuşeyrî el-Harranî *Tarihu'r-Rakka* isimli eserinde, ismini Sabık b. Abdullah nisbesini er-Rakkî, künyesini Ebu Said şeklinde vermektedir.⁴ H. 571 yılında vefat eden İbn Asakir *Tahzibu Tarihi Dimaşk* isimli eserinde isminin Sabık İbn Abdullah nisbesinin er-Rakkî, lakabının el-Berberî, künyesinin Ebu Said, Ebu Umeyye ve Ebu'l-Muhacir olduğunu zikretmektedir.⁵ ez-Zehebî ise künyesinin Ebu Abdullah olduğunu

¹ Yusuf el-İş, ed-*Devletu'l-Emevîyye ve'l-Ahdas Elleti Sebekethe*, Dimeşk 1985, 237-258.

² İbn Saad, VII, 177; Işılta, 49.

³ Bedr Dayf, *Şiir Sabık b. Abdullah el-Berberî*, İskenderiye 2003, 13.

⁴ Muhammed b. Said el-Kuşeyrî el-Harranî, *Tarihu'r-Rakka ve Men Nezelehe Min Ashabi Rasulullah*, Tah: Tahir en-Nasanî, 123.

⁵ İbn Asakir, *Tahzibu Tarihi Dimeşk*, VI, 39-42.

söylemektedir.¹ el-Cahız ve İbn el-Mutez ve ez-Ziriklî gibi edebiyat tarihi ve tabakat yazarları da ismini aynı şekilde vermektedirler.²

Bu bilgiler ışığında biz ismini lakabını ve künyelerini şu şekilde verebiliriz; İsmi Sabık b. Abdullah'tır. Nisbesi er-Rakkî'dir. Yani Rakkalıdır. Lakabı ise el-Berberî'dir. el-Berberî lakabından dolayı bazı kaynaklar onu Kuzey Afrika'daki Berberî kavmine mensup olduğunu söylüyorsa da bizce bu durum lakaptan ibarettir. Çünkü elimizdeki bütün kaynaklara göre Sabık'ın bütün hayatı el-Cezire bölgesinde geçmiştir. Kuzey Afrika'daki Berberîlerle ilişkisini gösterecek bir delil yoktur. İbn el-Esir el-Cezerî'nin, "Sabık b. Abdullah, el-Berberî lakabını almıştır. Ancak kendisi bu kavme mensup değildir. el-Berberî nisbesini lakap olarak kullanmıştır."³ ve ez-Zehebî'nin "Sabık b. Abdullah el-Cezireli Araplarındandır ve Rakkalıdır"⁴ şeklindeki ifadeleri bizim görüşümüzü destekler mahiyettedir. er-Rakkî nisbesi de onun Rakkalı olduğuna açık bir şekilde delalet etmektedir. Elimizdeki kaynaklara göre Sabık b. Abdullah birden fazla künye kullanmıştır. Ebu Said, Ebu Umeyye, Abu Muhacir ve Abu Abdullah künyelerini kullanmış olduğu künyelerdir.⁵ Bu durum onun birden çok erkek çocuğa sahip olduğunu göstermektedir.

2. Yaşadığı Dönem ve Münasebet Kurduğu Kişiler

Elimizdeki kaynaklarda Sabık el-Berberî'nin hayatı hakkında yeterince bilgi bulunmamaktadır. Ancak biz yaşadığı dönemi ve ilişki içinde bulunduğu insanları inceleyerek onun hayatı hakkında bazı bilgiler vermeye çalışacağız. Onun hakkında bilgi veren kaynaklar Sabık'ın Emevî halifesi Ömer b. Abdülaziz, el-Cezire bölgesinin fakihî ve muhaddisi büyük âlim Meymun b. Mihran ve el-Cezire bölgesinin valisi olan Emevî emirlerinden Muaviye b. Hişam ile olan ilişkilerinden bahsetmektedirler.⁶ Bazı kaynaklara göre Sabık el-Berberî Mekhul ed-Dimeşkî'den hadis öğrenmiş ve ondan bazı hadisleri rivayet etmiştir.⁷ Bazı kaynaklar ise Şam bölgesinin önemli muhaddislerinden el-Avzaî'nin ve el-Cezire bölgesinin büyük hocası ve âlimi muhaddis ve fakih olan el-Muafi b. Umran el-Musulî'nin Sabık'tan

¹ Muhammed b. Osman ez-Zehebî, *Mizanu'l-İtidal Fi Nakdi'r-Rical*, Tah: Ali Muhammed el-Beccavî, Halep 1963, II, 109.

² el-Cahız, *el-Beyan ve't-Tebyin*, Tah. Abdüsselam Harun, Kahire 1969, I, 207; İbn el-Mutez, *Tabakatu's-Şuara*, Tah. Abdüssettar Ahmed, Kahire 1957, 367; ez-Ziriklî, *el-Alam*, Beyrut, 1995, III, 69.

³ İzzeddin İbn el-Esir el-Cezerî, *el-Lubab Fi Tehzibi'l-Enseb*, Bağdad, I, 132.

⁴ ez-Zehebî, II, 109.

⁵ İbn Asakir, VI, 3942.

⁶ Bedr Dayf, 21-27.

⁷ Şihabuddin Ahmed b. Ali el-Askalanî, *Lisanu'l-Mizan*, Haydarabad 1330, III, 2.

hadis rivayet ettiklerini zikretmektedirler.¹ Bu bilgilere binaen biz adı geçen şahısların hayatı hakkında özet bilgiler vererek Sabık'ın hayatı hakkında bazı yorumlar yapmaya çalışacağız.

Ebu Hafs Ömer b. Abdülaziz b. Mervan b. el-Hakem H. 61 yılında Medine'de doğdu. Dayıları olan Ömer b. Hattab'ın ailesi içinde yetişti ve bu çevreden etkilendi. İlme karşı ilgisi vardı. H. 87 yılında Emevî halifesi el-Velid b. Abdülmelik Ömer b. Abdülaziz'i Medine'ye daha sonra Hicaz bölgesinin tümüne vali tayin etti. H. 91 yılında onu azletti ve Şam şehrine çağırdı. Emevi halifesi Süleyman b. Abdülmelik halife olunca Ömer b. Abdülaziz'i kendisine vezir yaptı daha sonra kendisine veliahd yaptı. Süleyman H. 99 yılında vefat edince Ömer b. Abdülaziz halife oldu.² Muaviye b. Hişam b. Abdülmelik ise Emevî emirlerindedir. Halife Süleyman zamanında Bizans torakları üzerinde yapılan akınlarda yer almıştır. Meymun b. Mihran ve Sabık el-Berberî Hişam b. Muaviyenin ordusunda gazalara beraber katılmışlardır. Muaviye b. Hişam H. 113 yılında vefat etmiştir.³

Emevîler döneminde Diyar-ı Mudar bölgesinin en önemli Müslüman dinî şahsiyeti Meymun b. Mihran'dır. Meymun'nun künyesi ise Ebu Eyyub'tur. H.40/M. 660 Kufe'de doğmuştur. Kufe'deki Ezd kabilesine mensup bir kadının kölesiydi. Sonradan azad edilmiştir. H. 80/M. 699 yılında meydana gelen Deyru'l-Cemacim savaşından sonra Muhammed b. Mervan ile beraber el-Cezire bölgesine gelmiş ve Harran'a yerleşmiştir. Meymun b. Mihran Muhammed b. Mervan'ın Beytü'l-Malin'i idare etmeye başladı. Bu bölgede ehliyetini gösteren Meymun b. Mihran Halife Ömer b. Abdülaziz tarafından el-Cezire bölgesinin haraç memurluğuna atanmıştır. Meymun b. Mihran ilk başta bu vazifeden sarfinazar etmek istediye de Ömer b. Abdülaziz'in ısrarı üzerine bu görevi kabul etmek zorunda kaldı.⁴

Mekhul ed-Dimeşkî Kabul'da doğmuş, Hadis öğrenmek için Mısır ve Irak'ta bulunmuş en sonunda Şam'da ikamet etmiştir. Şam'da H. 102 yılında vefat etmiştir. Şam bölgesinin imamı ve hocası Abdurrahman b. Ömer el-Evzaî H. 88 yılında Lübnan'da doğdu ancak Şam'da yetişti. H. 157 yılında Şam'da vefat etti.⁵ el-Cezire bölgesinin büyük alimi el-Muafî b. Umran el-Musulî H. 184 yılında vefat etmiştir. el-Muafî hadis, edebiyat ve tarih alanında eserler vermiş bir alimdir.

¹ Bedr Dayf, 13-15.

² K.V. Zettersteen, "Ömer b. Abdülaziz", *İ.A.*, İstanbul 1993, IX, 462-465.

³ İbnü'l-İmad el-Hanbelî, *Şezaratuz'-Zeheb Fi Ahbari Men Zeheb*, Mısır 1979, I, 156.

⁴ İbn Sa'ad, VII, 177.

⁵ İbn Hallikan, *Vefayatu'l-Ayan*, Beyrut 1970, III, 127; A.J. Wenscick, "Evzaî", *İ.A.*, IV, İstanbul 1993, 419-420.

Verdiğimiz bu bilgiler Sabık el-Berberî'nin münasebet kurduğu kişilerin hepsinin Hicri Birinci asrın ikinci ve Hicri İkinci asrın birinci yarısında yaşadıklarını göstermektedir. Dolayısıyla Sabık el-Berberî'nin hayatı da bu dönemde geçmiştir. Yıl belirtmeden Sabık'ın Hicri Birinci asrın ikinci yarısında doğduğunu söyleyebiliriz. Yine elimizdeki kaynaklar Sabık el-Berberî'nin Şam şehrinin büyük muhaddisi olan Mekhul ed-Dimeşkî'den hadis rivayet ettiğini ve el-Avzaî'nin ise Sabıktan şifahi olarak hadis öğrendiğini zikretmektedirler. Kaynaklar Sabık el-Berberî'nin Şam'da hadis ve ilim halkalarında hocalık yaptığını Emevî halifesi Süleyman b. Abdümelik'in veziri ve danışmanı olarak Şam'da bulunan Ömer b. Abdülaziz'in Sabık'ın sohbetlerine katıldığını söylemektedirler.¹ Bu bilgilerden Sabık'ın genç yaşta hadis öğrenmek için Şam'a gittiği ve belirli bir zamandan sonra hoca seviyesine gelip ders halkaları düzenleme başladığı anlaşılmaktadır. Bu arada Şam'da bulunan Ömer b. Abdülaziz Sabık'ın ders halkalarına katılmış ve onun bilgisinden faydalanmaya çalışmıştır. Ömer b. Abdülaziz halife olunca Sabık'ı kendi memleketi olan Rakka şehrine kadı olarak atamıştır. Ömer b. Abdülaziz halife olduğu sırada Şam'dan tanıdığı Sabık el-Berberî'yi Rakka'da ziyaretlerine gelmiş ve idarî ve dinî konularda onun fikrinden yararlanmaya çalışmıştır.² Sabık el-Berberî'nin vefatına gelince bu konuda elimizde bilgi bulunmamaktadır. Ancak olayların siyakından onun Hicri İkinci Asrın birinci yarısında vefat ettiğini söyleyebiliriz. Fuat Sezgin de Sabık'ın Hicri İkinci Asrın ilk çeyreğinde vefat ettiği söylemektedir.³ Bizim tahminimize göre Sabık Hicri İkinci Asrın çeyreğinde değil ortalarında doğru vefat etmiştir. Çünkü el-Amidî Sabık'ın bazı beyitlerinde Abbasîler döneminde hâkim olan bazı idarecileri zem ettiğini nakletmektedir.⁴ Abbasîlerin H. 132 yılında Emevî devletini yıktıklarını biliyoruz. Amidî'nin bu rivayetinden Sabık'ın bu tarihten sonra öldüğü kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

3. İlmî ve Edebî Şahsiyeti

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Sabık b. Abdullah el-Berberî genç yaşta dinî ilimleri tahsil etmek için Suriye bölgesinin ilim merkezi olan Şam şehrine giderek başta Mekhul ed-Dimeşkî olmak üzere oradaki hadis otoritelerinden hadis öğrenmeye çalışmıştır. Diğer yandan Şam'daki ilim çevrelerinin derslerine katılarak kendisini yetiştirmiş ve İslamî ilimlerde hoca seviyesine gelmiştir. Hoca seviyesine geldikten sonra kendisi burada

¹ Bedr Dayf, 21-27.

² Şevki Dayf, *Tarihu'l-Edebi'l-Arabî, el-Asru'l-İslamî*, Kahire 1963, 375-376.

³ Fuad Sezgin, *Tarihu't-Turasi'l-Arabî*, Arapçaya Ter: Muhammed Fehmi, Mekke 1983, II, 428.

⁴ Bedr Dayf, 27.

ders ve sohbet halkaları oluşturmaya başlamıştır. Öyle ki Şam bölgesinin en meşhur muhaddislerinden el-Evzaî ondan hadis öğrenmeye başlamıştır. Sabık Şam'daki ilim çevrelerinde kendisini kabul ettirmiş olmalı ki düzenlemiş olduğu sohbet halkaları Ömer b. Abdülaziz'i çekebilecek duruma gelmiştir. Emevî halifesi Süleyman b. Abdülmelik'in veziri ve danışmanı olarak Şam şehrinde bulunan Ömer b. Abdülaziz'in Sabık'ın ders halkalarına katılmış olması onun ilim düzeyinin yüksek olduğuna delalet etmektedir. Hadis ilminin yanında Fıkıh ilminde de otorite bir kişi olduğu tahmin edilmektedir. Zira ilimde ehil kişilere büyük önem veren Ömer b. Abdülaziz onu Rakka şehrinin kadılık görevine atamıştır. Hakkında bilgi veren bazı kaynaklar İslamî ilimler alanında isim yapmış kişilerin ondan ilim öğrendiklerine işaret etmektedirler. Muhammed b. Said el-Kuşeyrî el-Harranî, Musa b. Ayun el-Harranî ve el-Cezire bölgesinin büyük alimi el-Muafî b. Umran el-Ezdî'nin Sabık el-Berberî'den ilim öğrendiklerini söylemektedir.¹ Bu durum Sabık'ın İslamî ilimlerde söz sahibi bir kişi olduğunu göstermektedir. İlmî şahsiyetinin yanında aynı zamanda iyi bir şairdir. Brockelmann'a göre zühd alanında şiir söyleyen ilk kişidir.² Sabık'ın söylemiş olduğu şiirler genelde vaaz şeklindedir. Bu tarzdaki şiirleri çok içli ve etkileyicidir. Meymun b. Mihran, "Bir gün Ömer b. Abdülaziz'in huzuruna çıkmıştım. O sırada Sabık el-Berberî Ömer b. Abdülaziz'in yanında idi ve ona şiir söylüyordu. Kasidesini bitirmesine az kalınca Ömer b. Abdülaziz ağlamaya başlamıştı" demektedir.³ Bazı kaynaklar Ömer b. Abdülaziz'in Sabık'ı çok kere ziyaret ettiğini ve ona şiirleriyle bana vaaz ver dediğini nakledilmektedirler.⁴ Vaaz türü şiirlerinin yanında mesel, hikmet ve edebî alanda da şiirler söylemiştir. Tabakat ve edebiyat tarihi kitaplarında dağınık bir şekilde bulunan Sabık'ın şiirleri Bedr Dayf tarafından bir araya getirilmiş ve 2003 yılında neşredilmiştir.

B. Sabık el-Berberî'nin Ömer b. Abdülaziz'e Yazmış Olduğu Kaside ve Tercümesi

باسم الذي أنزلت من عنده السور

و الحمد لله أما بعد يا عمر

İndinden Surelerin indirildiği Allah'ın adına yemin olsun
Allah'a Hamd ve Senadan sonra Ey Ömer!

¹ Muhammed b. Said el-Kuşeyrî el-Harranî, 123.

² Carl Brockelmann, *Tarihu'l Edebi'l-Arabi*, Arapçaya Ter: Mahammed Fehmi Hicazî, Mısır 1993,I, 308.

³ Bedr Dayf, 41.

⁴ Bedr Dayf, 39-41.

إن كنتَ تعلم ما تأتي و ما تذر

فكن على حذر قد ينفع الحذر

Eğer neyi alıp neyi bıraktığını biliyorsan

Her zaman dikkatli olmaya çalış! Çünkü dikkatli olmakta fayda vardır

واصبر على القدر المجلوب وارض به

و إن أتاك بما لا تشتهى القدر

Başına gelenlere ve kaderine razı ol

Kader hoşlanmayacağın şeyleri başına getirirse dahi

فما صفا لإمرئ عيش يُسر به

إلا سيتبع يوما صفوه كدر

Her zaman saadet içinde yaşamak hiçbir insana nasip olmadı

Her insanın mutlu günlerinin sonunda hüznü günleri olmuştur

واستنخر الناس عما أنت جاهله

إذا عميت فقد يجلو العمى البصر

Bilmediğin şeyleri bilen insanlardan öğrenmeye çalış

Görmez olduysan bil ki basiret insanın gözünü aydınlatır

قد يرعوي المرء يوما بعد هفوته

و تحكم الجاهل الأيام و العبر

İnsanoğlu yapmış olduğu hatalardan sonra akıllanır

Zaman ve hayatın tecrübeleri cahil insanı bile bilge yapar

إن التقى خير زاد أنت حامله

و البر أفضل شيء ناله بشر

Allah'tan korkmak sahip olduğun en yüce değerdir

İyilik yapmak ise insanoğlunun yapabileceği en güzel şeydir

من يطلب الجور لا يظفر بحاجته

و طالب الحق قد يهدى له الظفر

Kötülük ve zorbalığın peşinde koşan kişi muradına ermez

Hakkın ve dürüstlüğün peşinde koşan kişiye zafer hediye edilir

و في الهدى عبر تشفى القلوب بما

كالغيث ينضر عن وسميه الشجر

Doğru yolda olmakta kalplere şifa veren dersler vardır

Hak ve dürüstlük ağaçlara can veren bahar yağmurları gibidir

و ليس ذو العلم بالتقوى كجاهلها

و لا البصير كأعمى ما له بصر

Takvayı bilen kişi onun cahili olan bir insan gibi olamaz

Basiretli kişi de ufku olmayan bir insan gibi değildir

و الرشد نافلة تهدي لصاحبها

و الغي يكره منه الورد و الصدر

Olgunluk sahibine hediye edilmiş bir nafiledir

Ahmaklığın büyüğünden de küçüğünden de nefret edilir

قد يوبق المرء أمرّ و هو يحقره

و الشئى يا نفس ينمى و هو يحتقر

Küçük ve hor gördüğü bir şey insanoğlunu yok edebilir

Ey nefis! Bil ki varlıklar küçük görüldüğü halde büyür ve gelişir

و ربما جاءني ما لا أومله

و ربما فات مأمول و منتظر

Hiç ummadığım şeyler kendiliğinden ayaklarıma kadar geldi

Beklentisi içinde olduğum nice şeyler de elden uçtu gitti

لا يشبع النفس شئى حين تحوزه

و لا يزال لها في غيره وطر

Nefis elde ettiği hiç bir şeyden doyuma ulaşmaz

O her zaman elde edemediği şeylerin peşinde koşar durur

و لا تزال و إن كانت لها سعة

لها إلى الشئى لم تظفر به نظر

Nefis bolluk ve refah içinde olursa dahi

Gözü her zaman elde edemediği şeylerdedir

و كل شئى له حال يغيره

كما تغير لون اللمة الغير

Her şeyin kendisini değiştirebilen bir hali vardır

Yılların insan saçının rengini değiştirdiği gibi

و الذكر فيه حياة للقلوب كما

يجي البلاد إذا ما ماتت المطر

Allah'ı zikretmek kalplere can verir
Yağmurun ölmüş olan toprağa hayat verdiği gibi

و العلم يجلو العمى عن قلب صاحبه
كما يجلو سواد الظلمة القمر

İlim insanoğlunun perdelenmiş gönlünü açar
Dolunayın karanlık geceyi aydınlattığı gibi

لا ينفع الذكر قلبا فاسيا أبدا
و هل يلين لقول الواعظ الحجر

Taşlanmış bir kalbe zikir fayda vermez
Taşlar bir öğüt verenin sözlerinden dolayı yumuşar mı?

الموت جسر لمن يمشي على قدم
إلى الامور التي تخشى و تنتظر

Ölüm yeryüzünde yürüyen her canlı için bir köprüdür
Bu köprü insanı beklediği fakat sevmediği yere götürecektir

فهم يمرون أفواجا و تجمعهم
دار إليها يصير البدو و الحضرة

İnsanlar bu köprüden dalgalar halinde geçmektedirler
Şehirliler de köylüler de er geç o beklenen yerde toplanacaklardır

من كان في معقل للجزر أسلمه
أو كان في خمرة لن ينجيه خمرة

Kim ki kendisini korunaklar içinde güvende hissediyorsa da
Örtüler içinde gizlense de kendisini ölümden kurtarmayacaktır

حتى متى أنا في الدنيا أخو كلف
في الخدمي إلى لذاتها صعر

Dünya lezzetlerine karşı heyecanım yüzümde alevlenmeye devam ederek
bu dünyada ne zaman kadar uğraşı içinde olacağım?

و لا أرى أثرا للذكر في جسدي
و الماء في الحجر القاس له أثر

Yaptığım zikirlerimin bedenim üzerinde tesirini göremiyorum
Su sert kayalar üzerinde tesir yapar mı?

لو كان بسهر عيني ذكر آخرتي

كما يُورقني للعاجل السهر

Bu dünyalıklar için uykusuz geceler geçirdiğim gibi
Ölümü anmak da uykularımı kaçırsaydı

إذا لداويت قلبا قد أضر به

طول السقام و وهن العظم ينجر

Uzun zamandır illetli olan kalbimi tedavi ederdim
Kırılan kemik neticede düzelmiş olurdu

ما يلبث الشبيء إن يبلى إذا اختلفت

يوما على نقضه الروحات و البكر

Onu yok edip eritenler farklı şeyler olsa dahi
Her şey bir gün eskimiş olmaktan kurtulamayacaktır

و المرء يصعد ريعان الشباب به

و كل مُصعدة يوما ستتحدر

Gençlik insanoğlunu zirvelere çıkarır
Fakat her çıkışın bir gün bir inişi vardır

و كل بيت خراب بعد جدته

و من وراء الشباب الموت و الكبير

Yeniliğinden sonra her ev bir gün bir harabeye dönüşecektir
Gençlikten sonra da ihtiyarlık ve ölüm gelir

بيننا يرى الغصن لدنا في أرومته

ريان أضحى حطاما جوفه نخر

Dal en olgun devresinde ağacın üzerinde çok sağlam görünüyorken
Aslında içi çürümeye ve kurtlar tarafından kemirilmeye başlamıştır

كم من جميع أشت الدهر شملهم

و كل شئى جميع سوف ينتشر

Zaman birlik ve beraberlik içinde olan nice toplulukları dağıtmıştır
Bir bütün halinde olan her şey bir gün dağılacaktır

و رب أصيد سامي الطرف معتصب

بالتاج نيرانه للحرب تستعر

Şahin bakışlı, attığını vuran, taşlar giymiş ve
savaş meydanlarına kendisi hazırlamış nice insan vardır ki

يظل يفترش الديباج محتجا

عليه تبني قباب الملك و الحجر

Altına ipek halılar serilmiş, önünde korumaları olan,
Üstünde krallık ve mülk taçları kurulan nice kişi vardır ki

قد غادرتة المنايا و هو مستلب

مجدل ترب الخدين منعفر

Ölüm her şeyini elinden aldıktan sonra yüz üstü bıraktı
Yanakları topraklara serildi ve soldu gitti

أبعد آدم ترجعون البقاء و هل

تبقى فروع لأصل حين ينعقر

Adem'den bu yana insanoğlu dünyada baki kalacağını zannetmiştir
Halbuki kökleri yok olan bir şeyin dalları ayakta kalır mı?

لهم بيوت بمستن السيول و هل

يبقى على الماء بيت أسه مدر

Bu insanların evleri sel yatağının içinde kurulmuştur
Temeli toprak olan ev su üstünde durabilir mi?

إلى الفناء و إن طالت سلامتهم

مصير كل بني أنثى و إن كثروا

İnsanlar ne kadar uzun yaşasalar yaşasınlar sonunda
yok olacaklardır. Sayıları çok büyük olsa bile

إن الأمور إذا إستقبلتها إستبتهت

و في تدبرها التبيان و العبر

Akıllıca karşılayabilirsen aslında olaylar birbirine benzer
Olayları tasarruf etmek insana akıl ve tecrübe kazandırır

و المرء ما عاش في الدنيا له أمل

إذا إنقضى سفر منا أتى سفر

İnsanoğlu bu dünyada yaşadığı sürece ümitleri olur
Bir işi bitirmeye çalışırken yeni bir işe girer

لها حلاوة عيش غير دائمة

و في العواقب منها المر و الصبر

Bu dünyanın daim olmayan bir lezzeti vardır

Hayattaki işlerimizin acı ve tuzlu sonuçları da olmuştur

إذا أنقضت زمر آجالها نزلت

على منازلها من بعدها زمر

Bu dünyada bir kavim gününü doldurup yok olduysa
Yeni bir kavim onun mülküne ve varlığına konar

و ليس يجركم ما توعظون به

اليهم يجرها الراعي فتتجر

Size verilen öğütler sizi uyarmamakta
Oysa hayvan bile çobanın sesine kulak verir ve onu dinler

أصبحتم جزرا للموت يقبضكم

كما البهائم في الدنيا لها جزر

Ölümün kurbanları olmaya devam edeceksiniz
Hayvanların bu dünyada kasapları olduğu gibi

لا تبطروا و هجروا الدنيا فإن لها

غبا وخيما و كفر النعمة البطر

Dünyada kaldıramayacağınız bir yükün altına girmeyin
Bırakın bu dünyayı. Bu dünyanın kötü bir sonu vardır.

ثم إقتدوا بالأولى كانوا لكم غررا

و ليس من أمة إلا لها غرر

Sizin yıldızlarınız olan seleflerinizi rehber edinin
Bilin ki her bir ümmetin parlayan yıldızları olmuştur

حتى تكون على منهاج أولكم

و تصبروا عن هوى الدنيا كما صبروا

Ki onların gittiği yoldan gidebilesiniz
Dünya hevesine karşı sabredebildikleri gibi siz de sabredebilesiniz

ما لي أرى الناس و الدنيا مولية

و كل حبل عليها سوف ينبتر

Ömür tükenmekte iken insanların dünyaya tutkularını görüyorum
Bilin ki bu dünyada her sağlam ip bir gün kopacaktır.

لا يشعرون بما في دينهم نقصوا

جهلا و إن نقصت دينهم شعروا

İnsanlar bildikleri halde dinî noksanlarını görmezden gelirler
Ama dünyalıklarında en ufak bir azalma olursa hemen fark ederler

من عاش أدرك في الأعداء بغيته

و من يمت فله الأيام تنتصر

Kim hayatta kalırsa düşmanından öcünü alır

Kim ölür giderse günler onun öcünü alır

C. Kasidenin Tahlili

Sabık el-Berberî'nin bu kasidesi öğüt ve vaaz ifade eden bir şiir türüdür.¹ İlk dönem Arap tenkitçileri bu şiir alanı üzerinde pek durmamışlardır. Çünkü Cahiliyye dönemi Arap şairleri hikmet ile ilgili şiirlere pek ehemmiyet vermiyorlardı. Hikem türü beyitler ya dağınık bir halde kasidenin içinde ya da kasidenin sonunda geliyordu.² Onlara göre hikem akla, şiir ise vicdana hitap etmektedir. Hikemlerin uzun bir şekilde gelmesi dinleyiciyi sıkır. Oysa şiirin asıl görevi dinleyiciyi heyecanlandırmaktır.³ Bundan dolayıdır ki el-Cahız "el-Berberî'nin vaaz türü şiirleri bir kaside şeklinde değil de kasidenin farklı yerlerinde serpilmiş bir şekilde gelseydi daha iyi olurdu" demektedir.⁴

Emevîlerin son döneminden itibaren bazı şairler tenkitçileri dinlemediler ve hikmet alanında kasideler nazmetmeye başladılar. Cahiliyye döneminin ünlü şairi Züheyr b. Ebi Sulma'yı kendilerine örnek gösterdiler. Züheyr her ne kadar hikmetlere mahsus kasideler nazmetmediyse de kasidelerinde hikmete çok yer verirdi.⁵ Emevî döneminin bu alandaki en meşhur şairi Sabık el-Berberî'dir. el-Berberî'nin söylemiş olduğu şiirlerin çoğu bu alandadır. Tahminimize göre geniş kültürü ve hocalığı onu bu tür şiirlere sevk etmiştir. el-Berberî nasihat ve eğitime yönelik şiirlerini söylerken iki ana kaynaktan ilham alıyordu. Bunlar dinî ve edebî geniş kültürü, hayattaki tecrübeleri ve hayata bakış açılarıdır. Kendisi devlet ricalinin hizmetinde bulunmuş, hocalık ve kadılık yapmış birisidir. Bunun yanında zühd hayatı yaşayan birisidir. Dolayısıyla bu dünyanın hem iyi gününü hem de kötü gününü görmüş ve bu hayat ona büyük tecrübe kazandırmıştır. Hikemlerine baktığımızda İslam zühd hayatının çok ağır

¹ Bu şiir türü için bkz. Ahemed Bedevî, *Ususu'n-Nakdi'l-Edebi İnde'l-Arab*, Kahire 1979, 286.

² Ahmed Bedevî, 286.

³ Bedevî, 287.

⁴ el-Cahız, I, 206.

⁵ Bedevî, 287.

bastığını, şiirlerinde kaderciliğin hakim olduğunu ancak hayatın gerçekleri ve ilmin ehemmiyetine de önem verdiğini görmekteyiz.

Sabık el-Berberî'nin bu kasidesi onun şahsiyetini, inancını, hayata bakış açısını, düşüncesini ve ilmî seviyesine ışık tutacak mahiyettedir. Her şeyden önce onun mümin ve aynı zamanda bilgili bir Müslüman olduğunu göstermektedir. Kasidesine çok nadir görülen bir matla ile başlamıştır. Bilinçli ve ihlaslı bir Müslüman olarak kasidesine Bismillah ile başlamıştır. Hemen akabinde Müslümanların halifesi ve idarecisi olan Ömer b. Abdülaziz'e idareci olması hasebiyle çok dikkatli olmasının yanında kadere inanmasını tavsiye etmiştir. Zira İslam'da imanın şartlarından birisi de kadere inanmaktır. Hemen akabinde bilgiye ve bilginin pratik şekli olan hayat tecrübesine dikkat çekmiştir. Ona göre insanoğlu yaptığı yanlışlardan sonra ancak doğruyu bulabilir. Bu düşüncesini aşağıdaki beyitlerinde güzel bir şekilde anlatmaktadır.

واستخبر الناس عما أنت جاهله
إذا عميت فقد يجلو العمى البصر
قد يرعوي المرء يوما بعد هفوته
و تحكم الجاهل الأيام و العبر

Yine bu kasidesinde Allah korkusunun ve ihsan sahibi olmanın insanoğlunun bu dünyada sahip olduğu en yüce değerler olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla insanoğlu zulüm ile bir şey elde edemez doğruluk ve iyi niyet ancak onu amacına ulaştırır. Zorbalık ve haddi aşmak insanı kötülöklere sevk eder.

إن التقى خير زاد أنت حامله
و البر أفضل شئى ناله بشر

Beyiti onun hayat anlayışını ve zühdünü anlatan en güzel beyitlerinden birisidir. İslam zühd anlayışının en önemli prensibi de budur. Allah'tan korkmak ve ihsan da bulunmak bir mümin kişinin en önemli hususiyetidir ve bütün iyiliklerin başıdır. Hemen akabinde nefsin tehlikesine dikkat çekmektedir. Sabık'a göre nefis doyumsuzdur ve hiçbir şeyle yetinmez. Peşinde koştuğu bir şeyi elde ettiği an onu görmez olur ve başka şeylerin arkasında koşmaya başlar.

لا يشبع النفس شئى حين تحرزه
و لا يزال لها في غيره وطر
و لا تزال و إن كانت لها سعة

لها إلى الشيء لم تظفر به نظر

İnsanı bu nefsin şerrinden ve doyumsuzluğundan kurtaracak olan şey ilim ve zikirdir. Ona göre ilim ve zikir insanoğlunun taşlaşmış kalbine hayat veren can, görmez olan gözlerine aydınlık veren ışık gibidir.

Sabık bu kasidesinde dünyanın fani ve geçici olduğu konusu üzerinde önemle durmaktadır. Bu dünyada her canlı varlığın ölüm köprüsünden geçeceğini ve bu köprü bütün insanları bekledikleri ancak korktukları bir yere götüreceğini söylemektedir. Bu yer tabii ki mahşer yeridir. İnsanlar ister korunaklı kaleler içinde kendilerini saklasınlar isterse en gizli yerlerde kendilerini gizlesinler bu ölümden kendilerini kurtaramayacaklardır. Her nefis ölümü tadacaktır mealindeki Ayet-i Kerime bunu ifade etmiyor mu? Sabık insanların bunu bildikleri halde dünya hayatına olan tutkunluklarına hayret etmektedir. İnsanoğlunun gençliğine ya da kuvvetine aldanıp aslında en zirve noktada iken bitişinin ve inişinin başladığına dikkat çekmektedir. Zira ağaçtaki en olgun haline gelen dal aslında çürüme noktasına gelmiştir teşbihi çok güzel bir teşbihtir. Zira ölüm dünyanın en kuvvetli ve kudretli kralları zayıf ve güçsüz bir şekilde toprağa serip atmıştır. Bu dünyanın hiç kimseye kalmadığını, zamanın güçlü ve zengin kişileri de sıradan kişileri de yok ettiğini ifade etmektedir. Bu dünyanın devranın sürekli değiştiğini ve her seferinde yeni kişilere ve toplumlara fırsat tanıdığını anlatmakla bu dünyanın bir gerçeğine işaret etmektedir. Kasidesinin en sonunda ilk Müslümanları bu ümmetin yıldızları olarak tasvir etmekte ve Müslümanlardan bu yıldızları kendilerine rehber edinmelerini tavsiye etmektedir.

Dili, üslubu ve maânilerine gelince basit vezinde yazmış olduğu bu kasidesinde akıcı bir üslup kullanmıştır. Kullandığı kelimeler fasih ve düzeyli kelimelerdir. Bu durum Sabık'ın Arap diline olan hakimiyetini göstermektedir. Hakkında bilgi veren edebiyat tarihçileri Sabık'ın şiirleri ile istidlal yapılabileceğini kaydetmektedirler. Bu kasidesindeki maânileri ise bu konuda daha çok kendi hayat tecrübesinden, dinî ve kültürel birikiminden faydalanmış ve bu birikimlerini şiirlerinde kullanmıştır. Bu alandaki şiirlerinde Kuran-ı Kerim'den, Hadis-ı Şerif'ten, Arap atasözü ve özdeyişlerinden çokça yararlanmış. Bu kaynaklardan aldığı düşünceleri kendi ifade biçimine sokarak şiir halinde söylemiştir. Bütün bunlar Sabık'ın sadece şiir söyleyen sıradan bir şair olmadığını bilakis İslamî ilimlere hakim, mefkuresi olan insanlara bir mesaj vermek isteyen bir şair olduğuna delalet etmektedir.

Sonuç

Hicri Birinci Asrın ikinci yarısında Rakk'da doğan Sabık b. Abdullah el-Berberî genç yaşta Şam şehrine giderek orada bulunan başta Mekhul ed-Dimeşkî olmak üzere hadis hocalarından dersler almıştır. Hadis alanında belirli bir düzeye gelen sabık Şam'da hadis ve diğer dinî ilimler alanında hocalık yapmaya başlamıştır. el-Avzaî, Musa b. Ayun el-Harranî ve el-Muafi b. Umran el-Musulî gibi şahsiyetler Sabık el-Berberî'den hadis ve ilim öğrenmişlerdir. O sıralarda Süleyman b. Abdülmelik'in veziri olarak Şam'da bulunan Ömer b. Abdülaziz Sabık el-Berberî'nin ders halkalarına katılmıştır. Böylece aralarında bir dostluk oluşmuştur. Ömer b. Abdülaziz halife olunca ilmini ve şahsiyetini beğendiği Sabık el-Berberî'yi Rakka şehrinin mescidine imam ve Rakka'nın kadısı görevine atamıştır. Halife Ömer b. Abdülaziz idarî ve dinî konularda Sabık'ın görüşlerini almak için sıkça Rakka'ya gelip gitmiştir. Hadis ve Fıkıh âlimi olan Sabık el-Berberî İslam zühd edebiyatının ilk temsilcilerinden birisidir. Zühd alanında şiir söyleyen ilk şairlerdendir. Böyle bir ilmî şahsiyetin yanında Anadolu'nun fetih seferlerine katılan bir mücahittir. Sabık el-Berberî Hicri İkinci asrın ilk yarısında Rakka'da vefat etmiştir

Kaynakça

- Aslan Ahmet, *Urfa- Harran (Diyar-ı Mudar) Bölgesinin Tarihi (Hz. İbrahim'den Büyük Selçuklu, Devletinin Sonuna Kadar)*, Ankara 2015.
- , " İslamî Fetihten Emevî Dönemi'nin Sonuna Kadar Diyar-ı Mudar (Harran Bölgesi)'da Arap Edebiyatı Çevresi", *İ.Ü. Şarkiyat Mecmuası*, İstanbul 2013, 22.
- A. J. Wenscik, " Evzaî", *İ.A.*, İstanbul 1993, IV, 419-420.
- Barhabreuse, Ebu'l-Farac, *Ebu'l-Farac Tarihi*, Çev: Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1987, I-II.
- Bedevî, Ahmed, *Ususu'n-Nakdi'l-Edebî İnde'l-Arab*, Kahire 1979.
- Bedr Dayf, *Şiir Sabık b. Abdullah el-Berberî*, İskenderiyye 2003.
- el-Belazurî, *Fütuhu'l-Buldan*, Çev: Mustafa Fayda, Ankara 1987.
- el-Cahız, *el-Beyan ve't-Tebyin*, Tah: Abdüsselam Harun, Kahire 1969, I-II.
- Carl Brockelmann, *Tarihu'l-Edebi'l-Arabî*, Arapçaya Ter: Muhammed Fehmi Hicazî, Mısır 1993, I-IX.
- K. V. Zettersteen, "Ömer b. Abdülaziz", *İ.A.*, İstanbul 1993, IX, 462-465.
- İbn Asakir, Ali b. el-Huseyin, *Tahzibu Tarihi Dimeşk*, Beyrut 1987, I-VII.
- İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil Fi't-Târîh*, Beyrut 1979, I-XII.
- , *Usudu'l-Ğaba Fi Marifeti's-Sahabe*, Beyrut, I-V.
- , *el-Lubab Fi Tehzib'l-Enseb*, Bağdad

- İbn Hacer el-Askalanî, *Lisanu'l-Mizan*, Haydarabad, 1330, I-VIII.
- İbn Hallikan, *Vefayatu'l-Ayan*, Beyrut 1970, I-VIII.
- İbnu'l-İmad, Ebu'l-Feth Abdülhay, *Şezaratu'z-Zeheb Ahbar Men Zeheb*, Mısır 1979, I-VIII.
- İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Beyrut 1988, I-XIV.
- İbn Saad, *et-Tabakatu'l-Kubra*, Beyrut, I-VIII.
- İbn Mace, *Sünen Ebi Abdullah b. Muhammed b. Mace*, Tah: Muhmmmed Fuad Abdülbaki, Beyrut, I-II.
- İşıltan, Fikret, *Urfa Bölgesi Tarihi (Başlangıçtan h.210 = m.825 e kadar)*, İstanbul 1960.
- İbnu'l-Mutez, *Tabakatu's-Şura*, Tah: Abdüssettar Ahmed, Kahire 1957.
- el-Ğazeli, Ebu Hamid, *İhyau Ulumiddin*, Tashih Abdülaziz İzzeddin, Beyrut, I-V.
- Muhammed Abdulhamid el-Hamed, *Aşairu er-Rakka ve'l-Cezire*, er-Rakka 2003.
- Muhammed b. Said b. Abdurrahman el-Kuşeyrî el-Harranî, *Tarihu'r-Rakka Ve Men Nezelehe Min Ashabi Rasulullah Ve't-Tabiin ve'l-Fukaha ve'l-Muhaddisin*, Tah: Tahir en-Nasani,
- Muhammed b. Osman ez-Zehebî, *Mizanu'l-İtidal Fi Nakdi'r-Rical*, Tah: Ali Muhammed el-Beccavî, Daru'l-Fikr, I-IV.
- Muhammed Mustafa Haddara, *eş-Şi'r Fi Sadri'l-İslam ve'l-Asri'l-Emevî*, Beyrut 1995.
- Sezgin Fuat, *Tarihu't-Turasi'l-Arabi*, Arapçaya Çev: Muhammed Fehmi Hicazî, Mekke 1983.
- Şavki Dayf, *Tarihu'l-Edebi'l-Arabî el-'Asru'l-İslamî*, Kahire 1963.
- Şeşen, Ramazan, *Harran Tarihi*, Ankara 1993.
- et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed, *Tarihu't-Taberî*, Tah. Muhammed Ebu'l-Fida, Beyrut 1982, I-XII.
- Wellhausen, Julius, *İslamın En Eski Tarihine Giriş*, Çev. Fikret İşıltan, İstanbul 1960.
- Yakut, el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldan*, Beyrut, I-V.
- Yusuf el-İş, *ed-Devlatü'l-Emevîyye ve'l-Ahdasü'l-Leti Sabakatha İbtideen Min Fitneti Osman*, Dimaşk 1988.
- ez-Ziriklî, Hayru'd-Din, *el-A'lam*, Beyrut 1995, I-XIII.